

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Císař Konstantin a jeho role ve vývoji křesťanství

Vladimír Hrinko

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Císař Konstantin a jeho role ve vývoji křesťanství

Vladimír Hrinko

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1	ÚVOD	6
2	VZTAHY ŘÍMA KE KŘESŤANSTVÍ.....	8
	2.1 První konflikty křesťanství a římského státu	8
	2.2 Druhé období pronásledování	12
	2.2.1 Císař Traianus	12
	2.2.2 Císař Marcus Aurelius	14
	2.2.3 Císař Septimus Severus	15
	2.3 Třetí období pronásledování.....	16
	2.3.1 Císař Decius	16
3	OBDOBÍ TETRARCHIE.....	17
	3.1 Kult	19
	3.2 Diokleciánovy edikty proti křesťanům	21
	3.2.1 Skutečná povaha pronásledování a Maximiánův poslední pokus.....	23
	3.3 Milánský edikt	23
4	KONSTANTIN VELIKÝ.....	25
	4.1 Vítězství nad Liciniem.....	26
	4.2 Samovláda	26
	4.3 Legalizace křesťanství	28
	4.4 Opis přípisu, kterým císař daruje církvím peníze	30
	4.5 Ariánský spor	31

4.6 Konstantinova víra	32
4.7 Svatá Helena nalézá Kristův kříž	34
4.8 Křest a pohřeb Konstantina	35
5 VZTAHY STÁTU A CÍRKVE.....	36
5.1 Metody byzantské mise	38
6 ZÁVĚR	41
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	42
Prameny	42
Sekundární literatura	42
Obrazová příloha	44
8 RESUMÉ	45
9 PŘÍLOHY.....	46

1 ÚVOD

Téma bakalářské práce „Konstantin Veliký a jeho role ve vývoji křesťanství“ jsem si nevybral náhodně. Delší dobu mě totiž zajímá období vzniku a vývoje křesťanství, křesťanské společnosti, náboženská ideologie a zároveň ideologie státní v prvotních dobách jejího vzniku, v období mezi 1. - 4. stoletím našeho letopočtu. V daném tématu mě nejvíce zaujala postava římského císaře Konstantina Velikého, který po období tetrarchie za své samovlády legislativně kodifikoval zrovnoprávnění křesťanů v rámci jiných privilegovaných religii římské říše. Císař Konstantin dostal své příjmení „Veliký“ předně kvůli této kodifikaci a měl podle dostupných pramenů pozitivní vztah ke křesťanství. Proto jsem se rozhodl, že se budu ve své bakalářské práci věnovat povaze prvního „křesťanského vládce“, jeho politice a vztahům v osobním životě. Důležitou úlohu v životě Konstantinova sehrála jeho matka Helena (dle dostupných pramenů byla velice zbožná), která objevila v Jeruzalémě Kristův kříž.

Cílem bakalářské práce je přesná a zřetelná analýza vlády Konstantina Velikého a jeho vztahu ke křesťanství. Primárně se zde věnuji období pronásledování křesťanů od období vlády císaře Nerona, až po vládu císaře Konstantina Velikého ve 4. století našeho letopočtu, v době pozdně římské. Vzhledem ke složitosti tématu, jsem se zde rozhodnul objektivně zhodnotit působení císaře Konstantina Velikého v době morální a politické krize římské společnosti.

Ke své bakalářské práci přistupuji především z pozic historicko-religionistických, to znamená, že se zde věnuji jak historickému kontextu, tak přirozeně všem důležitějším momentům vlády císaře Konstantina Velikého v rámci osobního vztahu ke křesťanství. Moje metoda zpracování tématu je analytická, čili analyzuje dostupné prameny týkající se vlády a života císaře.

Ve své bakalářské práci primárně vycházím z momentálně dostupných pramenných zdrojů. Jedná se o prameny křesťanských

historiografů daného období, konkrétněji „Církevní dějiny“ od prvního křesťanského historika Eusebia z Caesareje (vlastním jménem Pamphili) a jeho pokračovatele Socrata Scholastika a profánního historika pozdně římského období Ammiana Marcellina. Nezbytnými materiály pro mou práci byly také monografie Huberta Drobnera, Michaela Granta, Růženy Dostálové, Manfreda Clausse a dalších autorů, kteří se daným tématem a obdobími přirozeně zabývají. Ze zahraniční literatury jsem použil studii Evy Elm: „Du bist wie jener Gott“.

Vzhledem k obtížnosti tématu je mi líto, že moje bakalářská práce neobsahuje některá důležitější díla, konkrétněji významný spis: „Vita Constantini“ od historika Eusebia z Caesareje, který se pro mě stal bohužel nedostupný i po dlouhém hledání. Rovněž je přirozené, že jsem neměl možnost reflektovat mnohé zahraniční monografie, které jsou vesměs nedostupné, nicméně do budoucna hodlám další relevantní prameny k danému tématu využít ve své diplomové práci a takto rozšířit a hlavně doplnit předkládanou bakalářskou práci o nejaktuálnější informace z bádání k danému tématu.

2 VZTAHY ŘÍMA KE KŘESŤANSTVÍ

První období křesťanských dějin patří k nejdůležitějším obdobím křesťanství vůbec. Římský stát považoval existenci křesťanství za nedovolenou a nezákonnou, a proto v prvních staletích stála křesťanská církev před otázkou své existence. Toto období se stalo klíčovým zejména v pokusech o teologicko - filozofickou formulaci víry.¹

Existuje bohužel málo úředních projevů, které vysvětlují pronásledování křesťanů v římské říši. Postupoval snad stát podle nějakých zákonů, nebo pohlížel na křesťanství jako na nedovolenou sektu, náboženství? Tato otázka není do dnešní doby úplně zodpovězená a vysvětlena. Faktem ale zůstává, že jedno z prvních pronásledování křesťanů zahájil římský císař Nero. Křesťanské prameny nám poskytují hlubší pohled a různé druhy informací na jednotlivé souvislosti. Na jedné straně jsou to skutečná akta mučedníků založená na úředních protokolech, která mají velkou průkazovou hodnotu zachycující s velkou přesností výsledky a soudní rozsudky a na druhé straně jsou to údaje z druhé ruky nebo bezcenné legendy, ve kterých se často nedá rozlišit historické jádro.²

Pokusíme se proto nastítnit jednotlivá období pronásledování křesťanů a popsat profil nejvýznamnějších císařů stávající doby, jenž měli vliv na celkový vývoj křesťanství v římské říši. Jednotlivá období pronásledování rozdělíme do tří vzájemně navazujících period.

2.1 První konflikty křesťanství a římského státu

První velké pronásledování křesťanů v římském státě začíná v období vlády císaře Nerona (54-58). Nero pocházel z juliovsko-claudiovské dynastie. Byl adoptován císařem Claudiem a hned se zasnoubil s jeho dcerou Octavií, kterou si později vzal za manželku. Tímto

¹ ALEŠ, Pavel. *Církevní dejiny I.: Úvod a prvé obdobie cirkevných dejín*, s. 55.

² FRANZEN, August. *Malé církevní dejiny*, s. 45–46.

počinem se stal prvním následníkem. Když zemřel Claudius, Neronovi ještě nebylo sedmnáct, a proto se vlády ujala jeho matka Agrippina, která předtím za pomoci prefekta vše pečlivě zorganizovala. Neronovo racionální období vlády nastalo pod vedením stoického filozofa Seneky. Nero se projevoval jako pokrokový panovník se svými liberálními názory do té doby, kdy nezdary jeho myšlenek ochladily původní zápal. Postupně však nechal odstranit veškeré nepřátele včetně své matky, manželky i svého učitele Seneky.³

Objektivní hodnocení Nerona na základě historických pramenů je těžké, protože jednotlivé zdroje vychází z určitého kontextu a obsahují i osobní názory.⁴

Pronásledování křesťanů popisuje ve svých letopisech římský historik, právník a senátor Tacitus. V roce 64 n. l. zničil požár velkou část Říma. Nero toho využil k výstavbě nových moderních čtvrtí a snažil se svými činy usmířit hněv bohů. *„Ale ani pomoci lidskou, ani štědrým rozdáváním císařovým či usmiřováním bohů se nedala zažehnat zlá pověst: věřilo se dál, že požár byl nařízen. Aby tedy těm řečem učinil přítrž, nastrčil Nero viníky a ztrestal promyšleně (lidi) nenáviděné pro neřesti a obecně zvané křesťané.“*⁵

Nero viní ze žhářství křesťany, kteří jsou následovatelé Ježíše Krista, potrestaného smrti prokurátorem Pilátem za vlády Tiberia. Sekta křesťanů se znovu objevila a hlasitě mluvila o sobě vše, což bylo považováno za nedůstojné. Mnoha jejím členům bylo dokázáno ani ne tak žhářství, jako nenávisť vůči lidskému rodu. Neronova agrese byla nepřiměřená, procesy krátké a ukrutné. Ukřižování, zapalování nebo

³ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 51–52.

⁴ JEŽEK, V. *Byl císař Nero šilencem?* In: Pravoslávny teologický zborník XXXI (16), s. 188.

⁵ NOVÁKOVÁ, Julie, Jan PEČÍRKA a Jan BURIAN. *Antika v dokumentech II Řím*, s. 401–402.

roztrhání lidí na kusy divou zvěří se staly způsoby pomsty za zapálení Říma.⁶

Křesťanský spisovatel Tertullianus ilustruje Nerona jako ukrutného pronásledovatele, jenž odsoudil i to, co bylo dobré. Stal se nepřitelem Boha a zaměřil se i proti apoštolům. Za jeho vlády byl v Římě sťat Pavel a Petr ukřižován. Věrohodnou událost potvrzuje i korintský biskup Dionýsios, který ve svém listě Římanům píše: „*To vám důtklivě připomíná, že Petrem a Pavlem v Římě a Korintě zaseté semeno je spolu navzájem spojeno. Oba totiž vstoupili do Korinta, zaseti semeno evangelia a společně nás učili. Stejně i v Itálii učili na jednom místě a v téže době zemřeli mučednickou smrtí.*“⁷

Veškeré násilí, které se za vlády Nerona odehrálo, nemuselo být výsledkem cílené pomsty. Jeho humanistické myšlení ovlivněné Senekou mu bránilo nesmyslně zabíjet a vraždy, které se za jeho vlády uskutečnily měly určitě nějaký význam. Pohled na Nerona se mění podle historického zdroje, z kterého čerpáme. V mnoha ohledech byl jedinečný a měl snahu o zlepšení mnoha věcí. Pro křesťany ale znamenal velké zlo a z hlediska křesťanského utrpení jeho vláda nepřinesla žádnou úlevu.⁸

Po Neronově smrti se křesťané i židé na nějaký čas dočkali klidu, mimo jiné i kvůli vleklým občanským válkám. Tento oddech však byl jenom krátkodobý, protože Titus, velitel legie v Judei po čtyřměsíčním obléhání roku 70 n. l. dobyl Jeruzalém a zničil židovský chrám.⁹

Podle židovského historika jménem Josephus Flavius, který přísluhoval Římanům se paradoxně právě Titus snažil chrám zachránit.

⁶ ALEŠ, Pavel. *Církevní dejiny I.: Úvod a prvé obdobie cirkevných dejín*, s. 55–57.

⁷ EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dejiny*, s. 40.

⁸ JEŽEK, V. *Byl císař Nero šílencem?* In: *Pravoslávny teologický zborník XXXI (16)*, s. 188.

⁹ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*, s. 296.

Tento Flaviův názor je ale vnímán s rezervou. Titus s židovskými vězni v každém případě zacházel nemilosrdně.¹⁰

„Když Titus ten rámus zaslechl (byl totiž od hradeb daleko), zvolal: Teď je pravý okamžik, proč váháme, spolubojovníci, když nám bůh dává Židy do rukou! Chopte se vítězství! Neslyšíte křik? Ti, kteří nám unikli z rukou, se hádají. Město je naše, jestliže si pospíšíme. Je třeba úsilí, rychlosti a rozhodnosti. Vždyť se přece obyčejně žádná velká věc nepodaří bez nebezpečí.....Zároveň s těmito slovy vyskočil na koně a vedl je dolů k jezeru, projel jím, první vstoupil do města a za ním ostatní. Zděšení nad jeho odvahou padlo na obránce hradeb a nikdo se neodvážil bojovat nebo klást odpor.....Ve městě nastalo veliké vraždění jednak příchozích, kteří nestačili utéci a postavili se na odpor, jednak domácích obyvatel, kteří nebojovali, protože se zdržovali boje v naději na milost a u vědomí toho, že byli rozhodnuti neválčit, až se konečně Titus po záhubě viníků nad domácími obyvateli slitoval a vraždění zastavil.“¹¹

Zánikem chrámu, který měl do té doby význam i pro křesťany končí starozákonní židovství a Kristova církev se tímto úplně osvobozuje ze svazku s judaismem. Židé považovali zboření chrámu za tragédii národa, avšak křesťané považovali tuto skutečnost za vyplnění proroctví Ježíše Krista.¹²

Po těchto událostech se křesťané snažili naléhavě Římany přesvědčit, že nemají s judaismem nic společného. I přes velké úsilí zůstali židokřesťané v očích Římanů nepřáteli. Postupně se začlenili do různých bezvýznamných sekt, které postupem času zanikly. Pohanokřesťané pronásledování unikli, a právě z nich vzešla určující

¹⁰ GRANT, Michael. *Římsí císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 72.

¹¹ FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská*, s. 268–269.

¹² ALEŠ, Pavel. *Církevní dejiny I.: Úvod a první období církevních dejín*, s. 64–65.

síla křesťanské budoucnosti. Několik let po prvním židovském povstání (66-73 po Kr.) vytvořili všechna čtyři evangelia.¹³

2.2 Druhé období pronásledování

Období přibližně od roku 100 do roku 250 můžeme považovat za druhé období pronásledování, jehož charakter se postupně měnil. Křesťanství bylo považováno za nepřátelské ke státu a lidem. Být křesťanem bylo samo o sobě trestné; obžalovaným nebylo třeba dokazovat žádné zločiny. Císař Hadrián sice zakázal vyhovovat anonymním udáním, ale křesťané byli nadále popravováni jak jednotlivě, tak i ve skupinách. Septimus Severus zpočátku křesťany toleroval, ale v roce 202 proti nim náhle zahájil stíhání, které zuřilo v severní Africe a v Orientě. Za vlády Caracally, Elagabala a Severa Alexandra si mohli křesťané alespoň na chvíli od pronásledování oddechnout.¹⁴

2.2.1 Císař Traianus

Traianus byl vynikající panovník, kterého Římané hluboce uctívali. Podle značného počtu zachovaných dopisů od jmenovaného úředníka Plinia císaři s jeho odpověďmi můžeme potvrdit Traianův velký zájem o blaho obyvatelstva provincií. V jednom ze svých dopisů se Plinius ptá císaře, jak jednat se sektou křesťanů.¹⁵

Tento dopis pro císaře je zaznamenán i v latinského spisu historika Tertulliana, jež nese název Apologetikum. Plinius vzhledem k velkému množství popravených pro víru musel podat císaři zprávu. Současně ale poznamenává, že na křesťanech nenašel nic zločinného kromě toho,

¹³ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*, s. 296.

¹⁴ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 48–49.

¹⁵ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 89.

že se v ranních hodinách shromažďují a velebí písněmi Krista jako Boha. Zločinů a jiných špatností se nedopouštějí a žijí podle zákonů.¹⁶

Traianus odpovídá: *„Nevyhánět je.....Každý, kdo je obžalován a usvědčen, by měl být potrestán s tou výhradou, že pokud řekne, že křesťanem není, a skutečně to dokáže svým chováním – tedy uctíváním našich bohů -, pak, jakkoliv mohl být podezřelý vzhledem ke své minulosti, měl být za svou kajícnost omilostněn.“¹⁷*

Traianus postavil záležitost křesťanů tak, jak to bylo běžné v římském trestním právu. Římský soud se nezabýval případy kde nebyl žalobce. Když však byl, musel podat relevantní důkazy, jinak se mohlo stát, že byl sám odsouzen za pomluvu. Bylo riskantní někoho obvinít v případě, že by se obviněný křesťanství zřekl nebo se od něho úplně distancoval. Rozhodnutím, že se po křesťanech nemá pátrat a nemá brát v potaz anonymní udání, se jejich postavení zlepšilo. Na druhé straně však Traianus nekompromisně trvá na tom, že příslušnost ke křesťanství je trestná. Důležitým bodem Traianova reskriptu je rozhodnutí o svobodě křesťanů, kteří se vzdají víry a obětují modlám. Kdyby křesťan vykonal pohanský obřad, byla by jeho víra soukromou věcí. Avšak odmítání polyteistických obřadů znamená neúctu ke státu. Situace křesťanů po vydání Traianovy směrnice byla závislá na různých okolnostech včetně jejich sousedů, kteří mohli vystupovat jako udavači, nebo také žít s křesťany v míru. V případě udání byl soud nezvykle krátký. Prokurátor se zeptal: Jsi křesťan? Když se člověk přiznal, navrhli mu, aby se své víry zřekl, jinak byl okamžitě odsouzen k smrti. V některých případech byli křesťané mučeni s cílem vzdát se svého přesvědčení. Tertullian se o Traianově rozhodnutí z hlediska právníka vyjádřil ironicky; Křesťané

¹⁶ EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dějiny*, s. 59.

¹⁷ GRANT, Michael. *Římsští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 89.

jsou trestáni ne proto, že jsou vinní, ale proto, že je někdo udal i když se po nich nemá pátrat.¹⁸

2.2.2 Císař Marcus Aurelius

Císař, jenž tolik času strávil ve válkách, byl velkou osobností, jakou kdy západní svět poznal. Jako filozof Aurelius často zdůrazňoval, aby se člověk spoléhal hlavně sám na sebe, což je samozřejmě součástí stoické filozofie. Aurelius je přesvědčen, že i když je v lidském životě hodně věcí předurčeno, stále ještě zbývá mnoho, co se dá vylepšit. Stoická filozofie v porovnání s ostatními filozofickými směry Antiky má sice ke křesťanství nejblíže, avšak Aurelius příznivým dojmem na křesťany nepůsobil. V Galii byli za jeho vlády křesťané pronásledováni a Aurelius je chápal jako lid, který se předvádí, odmítá se účastnit běžného života v římské říši a bere na sebe roli mučedníků.¹⁹

Aurelius svůj názor na křesťany demonstruje svým rozkazem asijským úřadům, které ho prosí o ochranu před tamním obyvatelstvem. Tuto událost zaznamenává ve svých spisech i církevní historik Eusebius: *„Marcus Aurelius Antoninus... Víím, že i bohové se starají o to, aby takoví lidé se neskrývali. Vždyť bohům daleko více než vám záleží na tom, aby byli potrestáni ti, kteří odpírají posvátnou úctu. Když je obviňujete z bezbožnosti a zastrášujete je, posilujete v nich jejich víru. Jsou-li obžalováni, možno jim dovolit, aby ukázali, že dávají přednost zemřít pro svého Boha než před životem. Proto vycházejí také jako vítězi, když raději obětují svůj život, než aby se dali pohnout udělat to, co se od nich žádá....Oni důvěřují ve svého Boha, vy naproti tomu, jako byste ztratili hlavu. Nestaráte se o bohy ani nechcete sloužit onomu nesmrtelnému, kterého křesťané uctívají. Místo toho je pronásledujete až k smrti. Co se týče křesťanů, mnoho provinčních místodržících napsalo mému*

¹⁸ ALEŠ, Pavel. *Církevní dejiny I: Úvod a prvé obdobie cirkevných dejín*, s. 67.

¹⁹ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 109–110.

vznešenému otci a obdrželo od něho rozhodnutí, aby je žádným způsobem neobtěžovali, jestliže nepodnikají nic proti římské moci.... Kdyby však přece jen někdo chtěl někoho pohnat před soud jen proto, že dotyčný je křesťanem, má být obžalovaný zproštěn obžaloby, i když je zřejmé, že je křesťanem, a žalobce ať je potrestán. Dáno v Efeu pro úřady v Asii.²⁰

2.2.3 Císař Septimus Severus

V roce 193 po smrti Commoda²¹ nastoupil na římský trůn císař Septimius Severus. S odchodem Commoda končí epocha antionovské prosperity, která však vyúsťuje do sociální krize. Tato krize trvá v průběhu třetího století až do doby nástupu císařů Diokleciana a Konstantina Velikého, kdy začíná nová éra rozkvětu.²²

Nicméně císař Severus také vyvolal velké pronásledování křesťanů. V tomto pronásledování většina z nich přijala mučednickou smrt. Z Egypta, Théb a hlavně z Alexandrie byli posláni do boje za Ježíše ti nejlepší a svou statečností získali u Boha vítěznou korunu.²³

Jako vynikající stavitel dal Septimus Severus vystavět ve svém rodném městě Lepcis Magna²⁴ baziliku, velkolepý chrám a ulici do přístavu. Na pahorku Palatin dal Severus vybudovat kouzelný hrad, který byl zbořen a podle zachovaných rytin jeho socha jako boha Slunce stála uvnitř mezi tehdy sedmi známými planetami. Uctívání slunce téměř předčilo římský panteon, a to znamenalo velké změny v pohanském náboženství.²⁵

²⁰ EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dějiny*, s. 69–70.

²¹ Commodus, Marcus Aurelius, římský císař, syn a devatenáctiletý nástupce Marka Aurelia (180–192). *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974, s. 131.

²² ALEŠ, Pavel. *Církevní dějiny I: Úvod a první období církevních dějin*, s. 74.

²³ EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dějiny*, s. 105.

²⁴ Leptis nebo Lepcis, město v prov. Tripolis, nyní Lebida u města Homs v sz. Lybii. MARCELLINUS, Ammianus. *Dějiny římské říše za soumraku antiky*, s. 769.

²⁵ GRANT, Michael. *Římsští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 128–129.

2.3 Třetí období pronásledování

Třetí období pronásledování je spojeno s vládou císaře Decia a sahá až k Diokleciánově tetrarchii. Císař Decius se snažil o vnitřní obrodu státu. Odmítání státního kultu křesťany vnímal jako ohrožení říše, a proto vydal zákony, které měly křesťany zničit, a tak umožnit návrat všech občanů k státnímu náboženství. Decius v polovině roku 250 vydal císařský edikt, že všichni občané musí obětovat k bohům v souvislosti s šířící se morovou epidemií. Byly vytvořeny zvláštní komise, jejichž úkolem bylo kontrolovat, zda všichni občané toto nařízení respektují. Křesťané odmítající obětovat bohům tak byli odhaleni a vydáváni na smrt, protože byli považováni za příčinu veškerého neštěstí.²⁶

2.3.1 Císař Decius

Traianus Decius se v období své krátké vlády v letech 249-251 soustředil na to, aby sjednotil veškeré duchovní pohanské síly k podpoře svého režimu připraveného k dalším bojům. Veškeré jeho úsilí mu vyneslo titul „*Obnovitel kultů*“.²⁷

Na rozhraní let 249-250 vydal císař Decius striktní edikt proti křesťanům. Římská vláda zaujala vůči křesťanům stanovisko, že je třeba nepovolené náboženství zničit. V určený den se křesťané museli dostavit před zvláštní komisi zřízenou státem a prohlásit své vyznání. Aby měla vláda nějakou jistotu, že se křesťané nevrátí zpátky ke svému náboženství, musel mít od ní každý křesťan písemné potvrzení. Kdo se nedostavil, byl okamžitě potrestán. Tyto dokumenty se zachovaly v Egyptě, napsané na papyru a byly publikované ve vědeckých pracích dvacátého století. Velké množství křesťanů se ze strachu vzdalo své víry. Píší o tom Cyprián Kartaginský a alexandrijský biskup Dionýsios. Biskup s pocitem hanby sledoval, jak odpadlíci víry spěchají na pohanská

²⁶ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 50.

²⁷ GRANT, Michael. *Římsští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, s. 175.

obětiště. Šli tam dobrovolně a demonstrovali, že křesťany nikdy nebyli. Někteří přicházeli před pohanský oltář s takovým strachem, že to budilo posměch u přihlížejících pohanů. Byli však i tací, kteří veškerý nápor vydrželi a skončili ve vězení, kde později nátlakům podlehli.²⁸

3 OBDOBÍ TETRARCHIE

Když byl Dioklecián 20. listopadu 284 svolán svou legií císařem, ihned odstranil prefekta Apera, který rozhodoval o osudu císařů. Zdědil však říši ve vnitřním rozkladu s nespokojným obyvatelstvem.²⁹ Kritická situace byla v Galii, kde vznikala povstání venkovského obyvatelstva, a proti těmto Bagaudům³⁰ vyslal Dioklecián celé vojsko v čele se svým přítelem Maximiánem. Povstání probíhala na různých místech v zemi, a proto Dioklecián v roce 286 jmenoval Maximiána svým spoluvládce s titulem augustus.³¹ Oba si byli rovni a měli spravovat říši společně. Maximián se stal vládcem západních provincií a Dioklecián si ponechal východní část. Rozdělení moci Dioklecián završil tím, že v roce 293 jmenoval ještě dva spoluvládce s titulem caesar. Byli mladší a měli se postupně stát nástupci. Na západě byl jmenován Constantius Chlorus a na východě Galerius, nevzdělaný voják nízkého původu. Takto vznikl docela složitý vládní systém nazývaný tetrarchie, který ale díky Diokleciánovi fungoval dobře.³²

Když Constantius Chlorus obdržel úřad caesara, jeho syn Konstantin byl přijat na Diokleciánův dvůr. Své velmi dobré bojové schopnosti prokázal ve válce proti Peršanům pod velením caesara Galeria, u kterého zůstal i poté, když se Galerius roku 305 spolu s jeho

²⁸ ALEŠ, Pavel. *Cirkevní dejiny I: Úvod a první období cirkevních dejín*, s. 79.

²⁹ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a Alexander AVENARIUS. *Dějiny Byzance*, s. 23.

³⁰ BAGAUDOVÉ, BAKAUDOVÉ, značí v kelštině „bojovníci“; byli to utiskovaní sedláci a osadníci v severovýchodní Galii. Vzbouřili se proti velkostatkářům, zvolili si i dva vlastní císaře a vyvolali krvavou domácí válku. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, s. 93.

³¹ Titul římského císaře, vyšší než caesar, česky znamená „požehnaný“, „vznešený“; přívlástek „semper augustus“ (= povždy augustus) získal v císařské titulatuře význam „vždy rozmnožitel říše“ teprve ve středověku. MARCELLINUS, Ammianus, *Dějiny římské říše za soumraku antiky*, s. 705.

³² ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a Alexander AVENARIUS. *Dějiny Byzance*, s. 24.

otcem stali augusty.³³ Podle ustanovení tetrarchie se totiž císařové Dioklecián a Maximiánus příjmením Herculus zřekli po dvaceti letech vlády a zvolili soukromý život.³⁴

O rok později byl Konstantin uvolněn pro službu v Británii a když jeho otec zemřel, byl s podporou svého vojska prohlášen novým augustem. Tento počín se sice Galeriovi nelíbil, ale po tom, co se Konstantin oženil s Faustou, dcerou Maximiána vytušil, že nemůže proti tomu nic učinit.³⁵

Systém, jenž vytvořil Dioklecián ztroskotal na tom, že někteří augustové se přiklonili k dynastickému nástupnictví, než by umožnili vládnout těm nejlepším. Provolání Konstantina za augusta bylo proto uzurpací. Konstantin dal podle starých tradic svého otce přijmout mezi bohy, a tak se stal synem boha.³⁶

Konstantin byl veřejně prohlášen v Británii imperátorem a převzal post po svém otci. V Římě byl za pomoci pretoriánského vojska zvolen za vládce, spíše samovládce tyran Maxentius, syn Maximiána. Jeho chování bylo neúnosné. Znásilňoval manželky svobodných občanů a dal zabít mnoho nevinných lidí. Maximiánus se ještě snažil svého syna odstranit, ale vojsko mu v tomto snažení zabránilo. Císař Konstantin se o tom dozvěděl a rozhodl se, že zotročené Římány osvobodí.³⁷

Mezitím se císař Galerius neschopen řešit danou situaci obrací na Diokleciána, aby se znovu ujal vlády. Ten to jednoznačně odmítá, ale alespoň roku 308 svolává císařský sněm do Carnunta na Dunaji (rakousko-slovenská hranice), kde se měly vyřešit dlouhodobé spory ohledně rozdělení moci. Sněm nakonec neuspěl a následně došlo ještě

³³ GRANT, Michael. *Římsí císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 pr. Kr. – 476 po Kr.*, s. 246.

³⁴ SOCRATES, Scolasticus. *Církevní dějiny*, s. 12.

³⁵ GRANT, Michael. *Římsí císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 pr. Kr. – 476 po Kr.*, s. 246.

³⁶ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, s. 21.

³⁷ SOCRATES, Scolasticus. *Církevní dějiny*, s. 12.

k větším rozporům po jmenování Valeria Licinia caesarem. Tento dočasný stav vedl po Galeriově smrti roku 311 ke konfliktům mezi Konstantinem a jeho soupeři.³⁸

Vyvrcholením těchto veškerých nesnází byl boj mezi Konstantinem a Maxentiem. Konstantin se rozhodl následovat svého otce, který se odvrátil od starých kultů a stal se šťastnějším člověkem. Konstantin se vydal na výpravu do Říma a cestou spatřil zjevení. Kolem poledne se objevil na obloze sloup světla v podobě zářícího kříže a na něm bylo psáno: „*V tomto znamení vítěz.*“³⁹ Imperátor nevěřil vlastními očím, ale když mu zjevení potvrdili i ostatní členové družiny pochopil, že svůj boj vzdát nemůže. Následující noci měl zjevení v podobě Krista, který mu říká: „*Udělej kříž, jak se ti zjevil, a užíj jej proti nepříteli; je to znamení vítězství.*“⁴⁰ V bitvě u Mulvijského mostu dne 28. října 312 poblíž Říma poráží Konstantin Maxentia, který se nakonec utopil v řece Tiber.⁴¹

3.1 Kult

Ideové hodnoty římské společnosti se postupně pod tlakem vnitřní anarchie a vnějších nárazů rychle rozpadaly. Víra v olympská božstva, která postupně splynula s bohy římského státu ztrácela na vážnosti. Oficiální ideologie se sice upínala ke kultu císařů, ale v myšlení společnosti se častěji prosazovaly různé východní kultury založené na mystériích. Lidé se více upínali k nadpřirozenosti.⁴²

V téže době existovala i jiná víra, jež daleko víc konkurovala křesťanství na cestě za ovládnutím západního světa. Byl to kult Slunce a uctívaly ho miliony obyvatel impéria. Řekové ho ztotožňovali s Apollónem a od dob Alexandra Velikého se víra v boha Slunce šířila po celém středomoří. Do Říma se tento kult dostal velmi brzy, uctívání boha

³⁸ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a Alexander AVENARIUS. *Dějiny Byzance*, s. 25.

³⁹ SOCRATES, Scolasticus. *Církevní dějiny*, s. 12.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a Alexander AVENARIUS. *Dějiny Byzance*, s. 23.

Slunce bylo obzvlášť silné a jeho vyznávání se na jistý čas stalo státním náboženstvím. Netrvalo dlouho a císař Aurelianus dal postavit nádherný chrám Nepřemožitelného Slunce v roce 274. Narozeniny boha byly stanoveny na 25. prosince a tento den si pak i křesťané zvolili za Boží hod vánoční. Po určitou dobu to znamenalo těsné soužití obou náboženství. V době před pokřesťanštěním říše použil Konstantin Veliký motiv boha Slunce na bronzové mince s nápisem „*Slunci, nepřemožitelnému druhovi.*“⁴³

Kult boha Slunce se mohl klidně stát náboženstvím středomořské oblasti, ale nakonec k tomu nedošlo. Byl přece jenom příliš neosobní, a tak musela přijít nějaká obměna, jež by lidem vyhovovala. Touto obměnou bylo uctívání starého perského Mithry, jenž byl od prvního století ztotožňován s bohem Slunce. Mithrův rituál si zachoval soukromý ráz. Mithraismus⁴⁴ sice nedoprovázely žádné veřejné obřady a ani neměl své kněze, bylo to ale náboženství osobní a doplňovalo prvek chybějící u kultu boha Slunce.⁴⁵

Mithrův kult v sobě měl myšlenkovou náplň, společná jídla, křty a jiné rituály připomínaly svátosti křesťanů. Legendární Mithra byl hrdinská postava, vzor mravnosti a odříkavého chování. A přesto jeho příběh, jeho životopis působil nepřesvědčivě. Nepodařilo se totiž dokázat, že se Mithra na zemi objevil a pomáhal lidem.⁴⁶

Mithra, ustavičný bojovník se zlým nepřítelem spojoval sluneční kult s významným pohanským hnutím stávající doby, s dualismem. Mnozí lidé nabyli přesvědčení, že na světě musí existovat dvě protikladné síly, dobro a zlo. Bylo jasné, že jejich vzájemný boj ještě neskončil. Do řeckých a římských oblastí začaly pronikat perské představy vysvětlující původ zla. Postupně tak vzniklo množství různých dualistických vyznání, které

⁴³ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*, s. 326–327.

⁴⁴ MITHRADÁTÉS, jméno králů pontských a parthských. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, s. 391.

⁴⁵ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*, s. 327.

⁴⁶ Tamtéž, s. 328.

měly stejné přesvědčení, že svět, který je stvořený zlou mocí, musí být zatracen a odvržen. Lidské duše jsou zlomky božského světla, a proto má v sobě každý člověk duchovní prvek. Duch je v lidském těle uvězněn a čeká na vysvobození. Ukázat cestu vysvobození ducha bylo úkolem dualistů, kterým se říkalo gnostikové, podle řeckého slova gnósis.⁴⁷ Pouze gnostikové mohli do svého učení zasvětit další příznivce, kteří tímto získaly na tomto světě zvláštní výsady. Všechny pak čekalo spasení na onom světě, a to byl hlavní cíl tehdejšího náboženství.⁴⁸

Vrcholné období dualismu začalo kolem roku 240 a je spojeno s jménem Mání. Tento mladý Peršan promlouval k velkým zástupcům a uplatňoval svůj obrovský talent i vzdělání. Mání byl skvělý organizátor a snažil se založit náboženskou obec manicheismů, která by postupně obsáhla celý svět. Nakonec se ale Peršanům jeho učení nelíbilo, a proto ho umučili. V dalším století však proniklo do rozsáhlých oblastí římského světa. Římská vláda manicheismus odmítala z politických důvodů a z obav ze spiknutí. Ani později, kdy se křesťanství snažilo prosadit jako státní římské náboženství, manicheismus neuspěl. Byl příliš mírumilovný, asketický a protispolečenský, než aby se zmohl na energický odpor.⁴⁹

Křesťanství se začalo výrazněji prosazovat až ve 3. století. Zpočátku totiž svou ideologií a postojem se od ostatních náboženství odlišovalo a vyvolávalo ve společnosti odpor, který postupně vyústil k pronásledování křesťanů.⁵⁰

3.2 Diokleciánovy edikty proti křesťanům

Dioklecián toleroval křesťany téměř dvacet let. Křesťané zaujímali přední místa v armádě, v úřadech a dokonce i v císařské rodině.

⁴⁷ Znamená u filosofů 2. stol. n. l. duchovní osvícení, přímé poznání věci bez rozumové spekulace, vnímání božství; není to filosofie ani náboženství, nýbrž fantazie o tajemném vědění prostřednictvím nadpozemského zjevení. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974, s. 234.

⁴⁸ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*, s. 328.

⁴⁹ Tamtéž, s. 329.

⁵⁰ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a Alexander AVENARIUS. *Dějiny Byzance*, s. 23.

S křesťany sympatizovala Diokleciánova žena Priska a také dcera Valérie. Obrat začal v roce 302, kdy Galerius, syn pohanské matky začal očistu armády. To byl jen začátek veškerých událostí. Pogrom nastal 23. února 303, kdy byla na podnět císaře zbourána katedrála v Nikomédii a hned druhý den byl vydán edikt, který nařizoval mučení a pronásledování křesťanů. Všichni byli zbaveni svobody, práv a hodností. Za prvním ediktem následovaly další, které znovu obnovily veškerá dosavadní ustanovení vůči křesťanům. Druhý edikt nařizoval uvěznit všechny představitele církve a třetí edikt obnovil Deciovo nařízení o přinášení obětí. Dočasnou amnestii v roce 303 na počest Diokleciánovy dvacetileté vlády vystřídala vlna pronásledování, vydáním čtvrtého ediktu v roce 304. Ten nařizoval přinášení obětí i za cenu fyzického násilí. Krutost mučení byla veliká a existují dokonce zprávy o sebevraždách křesťanů, kteří tímto způsobem unikli strašlivému a nelidskému zneuctění.⁵¹

Čtvrtý edikt uvolnil ruce kriminálním živlům, aby mohly beztrestně vykrádat křesťanské domy. Na druhé straně byli i křesťané, kteří se chovali neeticky vůči státnímu aparátu ve snaze upoutat na sebe pozornost a stát se mučedníky. Nejvíce pronásledovaných křesťanů bylo na východě říše, kde vládl Galerius. Na západě byla situace trochu mírnější, avšak i tady byli křesťané pronásledováni.⁵²

Nelze jednoznačně dospět k závěru, proč se Dioklecián ve stáří rozhodl pro takové praktiky, když doposud křesťany toleroval. Existuje mnoho názorů a jeden z nich je i ten, že iniciátorem veškerého zla byl Galerius, ovlivněný pohanským filozofem Hieroklem, který křesťany nenáviděl. Jiní historici vnímají útoky na křesťany jako součást politického programu Diokleciána, ale faktem zůstává, že edikty měly dosáhnout úplné likvidace jména křesťanů.⁵³

⁵¹ ALEŠ, Pavel. *Cirkevní dejiny I: Úvod a prvé obdobie cirkevných dejín*, s. 85.

⁵² Tamtéž, s. 86.

⁵³ Tamtéž.

3.2.1 Skutečná povaha pronásledování a Maximiánův poslední pokus

Jak bylo výše zmíněno, někteří křesťané zneužívali pronásledování v touze po mučednictví. Na druhé straně existují důkazy, že státní aparát měl problémy s vykonáváním soudů. Například v Africe se edikty plnily jen velmi povrchně. V Alexandrii někteří pohané dokonce nabízeli křesťanům úkryt ve svých domovech, i když tato ochrana pro ně byla riskantní záležitost. V některých dalších městech si zvykli žít spolu jako dobří sousedé a nepostavili se proti sobě, jak to nařizoval edikt.⁵⁴

V poslední fázi pronásledování se Maximián znovu zmocnil vlády a snažil se uměle vyvolat antipatie vůči křesťanům, které nakonec nevyšly. Národ v nich totiž už dávno přestal vidět zločince ukrývající se po nocích a bojující proti státu. Pohanská společnost postupně sama odsoudila krveprolití, jako nechutný a nespravedlivý počin vůči křesťanům. To bylo první morální vítězství církve, ale skutečné a legální přišlo až později.⁵⁵

3.3 Milánský edikt

13. června 313 udělili Konstantin a Licinius v Nikomédii křesťanům úplnou náboženskou svobodu. Již v únoru téhož roku se oba císařové dohodli v Miláně na přesném znění textu, který předčil toleranční edikt Galeriana. Milánský edikt nebyl ediktem v pravém slova smyslu. Je dochován v různých podobách a často se jeho znění uvádí z Eusebiovy Církevní dějiny: *„Já, císař Konstantin, a já, císař Licinius, jsme se šťastně sešli v Miláně a radili jsme se o všech záležitostech veřejného blaha a bezpečí. Kromě toho, co jsme považovali pro mnohé lidi za užitečné nebo co musí být předně dáno do pořádku – mezi jinými i otázka uctívání božstev – se domníváme, že jak křesťanům, tak i všem ostatním*

⁵⁴ ALEŠ, Pavel. *Církevní dějiny I.: Úvod a první období církevních dějin*, s. 86.

⁵⁵ Tamtéž, s. 87.

musí být dána svoboda uctívat tu náboženskou mocnost, kterou budou chtít. Tak může každé božstvo na nebeském trůnu prokázat svou shovívavost a přízeň nám i těm, kteří jsou poddáni naší vládě. Nechceme nikomu zakazovat, aby se věnoval tomu náboženství, které sám pro sebe považuje za přiměřené. Tak nás může nejvyšší božstvo, jehož náboženství se svobodnou myslí zachováme, ve všem zahrnout svou obvyklou dobrotou a milostí... Ať se tedy nyní může každý, kdo se chce připojit k náboženství křesťanů, rozhodnout svobodně a prostě, bez obav z nepokojů a obtěžování. Zakoupil-li někdo v minulosti od státu či kohokoliv jiného místa, kde se křesťané dříve scházeli, musí je křesťanům bez jakéhokoliv váhání a průtahů navrátit, a to bezplatně a bez odškodnění. A ti, kteří dostali taková místa do držení darem, ať je rovněž křesťanům co možná nejdříve navrátí...⁵⁶

Křesťané tak dosáhli neomezené svobody svého vyznání a zkonfiskovaný majetek a pozemky byly navraceny církvi. Ale náboženská svoboda narazila na odpor především na východě říše, kde křesťanství našlo cestu k vytoužené svobodě až roku 324, když se Konstantin stal jediným vládcem říše. Konstantin svolal do Nikaje všeobecný koncil, který měl za úkol odstranit veškeré rozpory a vydal tato ustanovení: *„Zákaz potupných znamení na obličeji: zajatcům – i křesťanům – nesmějí být vypalována znamení na obličej, nýbrž nanejvýš na ruce a lýtka... neboť tvář, stvořená jako podobenství nebeské krásy, nesmí být zostuzována. Zavedení neděle jako svátečního dne: kromě zemědělců ať všechna povolání v úctyhodný den slunce odpočívají. Privilegia pro církevní klérus: klerikové jsou zcela osvobození ode všech výkonů veřejných služeb. Uznání církevních soudů: vedle státních soudů jsou uznány za plně platné i soudy biskupské. Zrušení trestu smrti ukřižováním jako trestní praxe, jež je pro křesťany zvláště urážlivá“.*⁵⁷

⁵⁶ EBELOVÁ, Ivana a BIRNSTEIN, Uwe. *Kronika křesťanství*, s. 56.

⁵⁷ Tamtéž.

4 KONSTANTIN VELIKÝ

Konstantinův původ a rodokmen je záhadou pro všechny historiky. Je pozoruhodné, že o žádném z rodičů prvních vládců tetrarchie nic nevíme. Stejně to platí i o Konstantinově otci Constantiovi, jemuž dali Byzantinci přezdívku „Chlorus“ a patrně zastával post praefekta pretoria. Vysoký post získal sňatkem s Theodorou, nevlastní dcerou Maximiána, a z tohoto manželství vzešlo šest dětí, které byly Konstantinovými nevlastními sourozenci.⁵⁸ Po jejich svatbě potom na nějakou dobu zmizela Konstantinova matka Helena z okolí císařského dvora. V historických záznamech se zpátky objevuje v době, kdy se Konstantin stává jediným vládcem říše.⁵⁹

Konstantin se narodil 27. února přibližně roku 285 ve městě Naissus (v současné době město Niš v Srbsku). Jeho matka Helena byla nízkého původu, dcera hostinského, která se podle některých záznamů patrně oddávala milostným radovánkám, přesto však byla po své smrti roku 328 prohlášena za křesťanskou světici.⁶⁰

Z těchto veškerých informací vyplývá, že Konstantin byl nemanželské dítě. Na tuto skutečnost upozorňoval císař Iulianus Apostata, který vládl v letech 361–363 a ve jménu dědického práva se pokládal za pravého nástupce trůnu. Na rozdíl od Konstantina totiž pocházel z legitimního spojení svých prarodičů Constantia Chlora a Theodory.⁶¹

O dětství a mládí císaře mnoho nevíme. Dokonce ani Eusebius, první církevní historik, který žil ve stejné době a popsal císařův život, toho moc nevěděl, a proto k vykreslení jeho mládí použil starozákonní příběh. Eusebius Konstantina pravděpodobně poznal až v období jeho tažení

⁵⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, s. 16.

⁵⁹ Tamtéž, s. 20.

⁶⁰ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr.–476 po Kr.*, s. 246.

⁶¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, s. 20.

Palestinou s cílem potlačit povstání v Egyptě. Věděl jen to, že Konstantin své mládí strávil u spoluvládců svého otce.⁶²

4.1 Vítězství nad Liciniem

Kapitola „Vítězství nad Liciniem“ je psaná ve zcela jiném duchu. Jedná se totiž o názor Eusebia, který častokrát popisuje události ve svých „Církevních dějinách“ nadneseně.

Eusebius zdůrazňuje, že Samotný Bůh pomohl Konstantinovi k vítězství nad bezbožnými zloduchy, jako byli Licinius, který proti němu ve svém šílenství usiloval o to nejhorší. Konstantin se rozhodl pomoci potupeným, a proto odstranil několik zločinců, aby zachránil svůj národ. Licinius naopak stupňoval svůj hněv vůči poddaným, kterým už nezůstávala naděje na záchranu. Proto Konstantin vytáhl v doprovodu svého syna Crispa proti Liciniově, aby svému lidu pomohl. To, co Licinius činil vůči bezbranným lidem, se mu záhy vrátilo stejnou měrou. Nepoučil se a ani tresty ostatních zloduchů ho nepřivedly k rozumu, proto pak v boji zemřel. Vítěz, ctnostný Konstantin, dostal pod svou moc východní část říše a sjednotil ji tak, jak tomu bylo dříve. Lidé tuto událost oslavovali a všude zavládla radost. Křesťané v celé říši svými zpěvy velebili Boha a pak i císaře a jeho syny. Skončila moc tyranů, bezbožnost dřívějších vládců a v lidech propukla radost ze života a naděje do budoucnosti.⁶³

4.2 Samovláda

Samovládu Konstantin využil k upevnění vnitřní struktury říše, jejíž základ částečně vytvořil císař Dioklecián. Po porážce Licinia usiloval Konstantin o přízeň obyvatelstva východní části říše. Získat Liciniovu nepřátele z křesťanských kruhů bylo však snadné. Konstantin zaručil všem Liciniem odsouzeným křesťanům amnestii, dále rozhodl o návratu těch, kteří byli posláni do vyhnanství, a zrušil nucené práce. Křesťanům

⁶² CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, s. 20.

⁶³ EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dějiny*, s. 189.

odvolaným z vojenské služby umožnil návrat do vojska a rozhodl o vyrovnání ztrát majetku.⁶⁴

V době nikajského koncilu v září roku 325 vyšel zákon, jenž nabádá k udání všech osob z okolí císaře, které by mohly být nelояální. Konstantin za to sliboval odměnu. O rok později se v jeho rodině odehrálo drama. Císař právě cestoval do Říma, kde chtěl oslavit dvacáté jubileum své vlády, ale současně nechal zatknout svého syna Crispa. Obvinila jej Konstantinova manželka Fausta z nedovolené lásky k její osobě (byla jeho nevlastní matka). Císař nechal svého syna dopravit na Istrii, kde ho otrávil. Fausta přežila svého nevlastního syna jen o několik dní, protože ji Konstantin nechal udusit v horké lázni. Současně se zbavil i dalších rodinných příslušníků včetně mnoha přátel.⁶⁵

Konstantin už dávno uvažoval o tom, že vládce jako on potřebuje nové hlavní město; události v Římě a jeho odklon od centra říše jej v tomto rozhodnutí pravděpodobně utvrdily. Rozhodl se postavit nové hlavní město, své město „vítězství“ Konstantinopol. 11. května 330 byla Konstantinopol vysvěcena. Od doby vítězné války nad Liciniem se dalších vojenských konfliktů zúčastňovali většinou jeho synové Constantin II. a Constantius II., kteří se stali součástí jeho vlády. Konstantinova vláda byla posílená, a proto předpokládal další budoucnost založenou na své dynastii. Roku 335 oslavil v Konstantinopoli třicetileté jubileum své vlády, jež proběhlo příjemněji než oslavy před deseti lety.⁶⁶

Integrativní úsilí díla „Vita Constantini“ od Eusebia není jen v důrazu na využití postavy Mojžíše. Eusebius zde chce také prezentovat postavu Konstantina nejen křesťanským ale i pohanským čtenářům, jako perfektního císaře. Stejně jako v díle „Vita Constantini“ je i v řeči u příležitosti třicetiletého výročí vlády císaře Konstantin ztotožňován s božským, a tudíž v souladu s koncilem i s osobou Ježíše. Poměr mezi

⁶⁴ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. s. 56.

⁶⁵ Tamtéž, s. 56–57.

⁶⁶ Tamtéž, s. 57–62.

Císařem a Bohem je tedy kopie (mimesis) vztahu mezi Synem a Otcem ve Trojici. Císař je v podobě loga božského vládce.⁶⁷

Ještě ve stejném roce započaly vojenské přípravy proti perské říši. Příprav k válce se účastnil Konstantinův nevlastní bratr Dalmatius a především jeho synové. Císařovo vojsko bylo rozděleno na dvě armády. Konstantin se plavil se svým loďstvem do Sýrie, kde onemocněl. Jeho zdravotní stav se neustále zhoršoval, proto se stáhl do Helénopole a odtud do Nikomédie, kde o svatodušních svátcích roku 337 zemřel.⁶⁸

4.3 Legalizace křesťanství

Počátky legalizace křesťanství můžeme vidět již u císaře Galeria, který ve své rezidenci v Nikomédii dne 30. dubna 311 podepsal takzvaný „edikt o toleranci“. Podle Eusebia císař povoluje křesťanům vyznávat svou víru pod podmínkou, že se nedopustí ničeho, co by bylo v rozporu se zákonem. V tomto ediktu Galerius předepsal křesťanům, aby prosili Boha o císařovo zdraví, společenský blahobyt všech lidí a prosperitu státu. Tyto Galeriovy tendence sledovaly politicko-mocenské cíle a směřovaly k vytvoření pozitivního obrazu císařské moci u křesťanů. Podle Eusebia dokonce i úhlavní nepřítel Konstantina Maxentius předstíral uctívání křesťanství.⁶⁹

Politickou činnost Konstantina můžeme rozdělit na tři období. Po vydání Milánského ediktu roku 313 nebyl imperátor nepřívětivě naladěný vůči pohanství. Po roce 320 již ale u něj nacházíme kritiku polyteismu. V posledním období Konstantinovy vlády zaznamenáváme přímé útoky císaře a státní moci vůči pohanství. Tyto fáze vývoje svědčí o tom, že christianizace impéria byla postupným a dlouhodobým procesem trvajícím desetiletí, a ne náhlým fenoménem.⁷⁰

⁶⁷ ELM, Eva. *Du bist wie jener gott*, s. 35.

⁶⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. s. 62.

⁶⁹ NEUPAUER, Eduard. *Legalizácia kresťanstva cisárom Konštantínom*, s. 172–173.

⁷⁰ Tamtéž, s. 173.

V rámci předcházející pohanské tradice tvořili císař a stát jednotu. Císař představoval instituci, která rozhodovala o tendencích a ideologickém směřování celé říše, a proto byla závislá na osobních předpokladech a kvalitách panovníka. V rámci řešení sociálních otázek je tato praxe vyjádřena v titulu „Filantropos“ (lidumil), který nosili římsí a byzantští císařové a původ kterého je zakotven v helénské a židovské teologii a filozofii. Eusebius ve svém životopise císaře Konstantina „De vita Constantini“ spojuje imperátorskou moc se státní mocí a ideou Boha. Mnozí byzantští císařové iniciovali sociálně-charitativní činnost v říši. Křesťanské ideologické a morální myšlenky se postupně začlenily do římského právního systému a postupně našly i uplatnění v sociálně-právním systému státu.⁷¹

Císař Konstantin mnohokrát zasahoval do otázky církve a byl velice aktivní vůči křesťanské komunitě. Konstantin proto svolává první všeobecný sněm do Nikaje, kde vyjadřuje své obavy z rozdělení církve: *„Pozorně jsem uvažoval o původu a předmětu vašeho sporu (spor s Ariánem a arianismem); jeho závažnost se mi vůbec nezdá být tak velká, aby bylo kvůli tomu nutné začínat spor. Proto jsem se rozhodl obrátit se k vaší uvážlivosti tímto dopisem... a chci být prostředníkem ve vašem sporu a přeji si, aby byl zjedнан mír mezi vámi... Když se sami mezi sebou nemůžete domluvit ohledně bezvýznamných věcí, tak potom nesoulad vašich myšlenek vám nedovoluje řídit takové množství božího lidu.“* Z uvedeného dokumentu je jasné, že císař nepochopil důležitost sporu, který se v církvi objevil a sehrál v teologické budoucnosti důležitou úlohu. Císař nebyl dostatečně teologicky vzdělaný, jeho intervence byla však upřímná a vyjadřovala jeho snahu o sjednocení. V rámci těchto jeho snah byla však někdy císařská intervence přímo nežádoucí. Alexandrijskému patriarchovi sv. Atanázi posílá císař po konzulovi dopis: *„...z příkazu mé vůle umožni všem, kteří chtějí vstoupit do církve, aby jim to bylo umožněno. Když se však dovím, že jsi komukoli zabránil*

⁷¹ NEUPAUER, Eduard. *Legalizácia kresťanstva cisárom Konštantínom*, s. 173.

*vstoupit do církve, okamžitě pošlu někoho, kdo tě na můj příkaz zbaví úřadu.*⁷²

Tato vyjádření nás přesvědčují, že císař se po nikajském koncilu vměšoval do církevních záležitostí, i když to v každém případě myslel dobře. Jeho legislativní kroky, vztahy ke křesťanství, začlenění do státního útvaru nás utvrzují v tom, že jeho úmysly byly upřímné a že Konstantin měl v průběhu celé své vlády ke křesťanům pozitivní vztah.⁷³

4.4 Opis přípisu, kterým císař daruje církvím peníze

*Konstantinu Augustu Caecilianovi, biskupu v Kartágu: „Rozhodl jsem se jistým významným služebníkům pravého a velmi svatého katolického náboženství ve všech afrických a v obou Mauretániích přispět na zaplacení jejich nutných výdajů. Proto jsem oznámil přípisem velmi váženému pokladníkovi v Africe Ursovi, aby Tvé ctihodnosti vyplatil 3 000 měšců peněz. Až zmíněnou peněžitou částku přijmeš, postarej se, aby tyto peníze byly podle krátkého přípisu zasláného tobě Hosiem všem rozděleny. Kdybys však poznal, že k plnému důkazu mé starostlivosti vůči vám všem v tomto ohledu něco chybí, bez váhání požádej správce našeho majetku Heraklida, co považuješ za nutné. Ústně jsem mu také přikázal, kdyby Tvá ctihodnost žádala nějaké peníze, aby je bez váhání vyplatil. Dozvěděl jsem se, že ne dosti uvážliví lidé chtějí podvodným způsobem odvést lid od svaté katolické církve. Věz, že jsem ústně přikázal prokonzulovi Anulinovi a zástupci místodržícího Patriciovi, aby mezi jinými věnovali náležitou pozornost i tomuto, a kdyby to byla pravda, aby to nepřehlíželi. Jestliže zpozoruješ, že takovíto lidé setrvávají ve své pomatenosti, bez váhání se obrať na výše uvedené soudce a pověř je, aby, jak jsem jim ústně přikázal, je potrestal. Božství velkého Boha kéž tě zachová po mnoho let!*⁷⁴

⁷² NEUPAUER, Eduard. *Legalizácia kresťanstva cisárom Konštantínom*, s. 174.

⁷³ Tamtéž, s. 175.

⁷⁴ EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dějiny*, s. 186.

4.5 Ariánský spor

Konstantin v boji s Maxentiem změnil svého Boha a jeho úspěch mu dal za pravdu. Od roku 324 muselo být Konstantinovým hlavním cílem chránit jednotu říše s jedním panovníkem a církev jednoho Boha proti vnějším nepřátelům. Stalo se tak po vítězství nad Liciniem v bitvě u Chrysopole. Konstantinovo úsilí ale zasáhl ariánský spor, který ohrožoval jednotu říše. Když se Konstantin přesvědčil, že se nejedná o politický střet různých teologických škol, nýbrž o střet církevní, svolal nikajský koncil, a možná sám dokonce navrhl řešení teologické otázky Kristova božství. Koncil skončil jednomyslným souhlasem kromě tří biskupů, které císař poslal do vyhnanství. Tento spor měl být podle vůle Konstantina ukončen. *„Když však neutichal, sledoval Konstantin jako nejvyšší cíl nikoli striktní prosazení závěrů z Nikaje – neboť právě tyto pokusy vyvolávaly nepokoje –, nýbrž obnovení míru v církvi a říši, které odpovídalo ideálu jednotného říšského kultu a politické nezbytnosti vnitřní jednoty říše.“*⁷⁵

Není jisté, jestli se konala v Nikaji následná synoda, která by Aria rehabilitovala. V každém případě radikálové po svém dalším pokusu o potlačení Aria museli odejít do vyhnanství. Na straně císaře byli muži jako Eusebius z Caesareje a Eusebius z Nikomédie, kteří zastávali smířlivý směr. Ale až Ariovo smíření víry v Jeruzalémě v roce 335 se zdálo přijatelné a znamenalo logický důsledek Konstantinovy politiky. Císař tímto vyzval církve v Alexandrii a Egyptě, aby okamžitě ukončily rozkoly, což naplnilo jeho záměr. Až do smrti se Konstantinovi problém ariánského sporu nepodařilo vyřešit. Západní polovina říše přijala nikajskou pozici, zatímco východní část většinou arianismus, nebo střední cestu mezi oběma extrémami.⁷⁶

⁷⁵ DROBNER, Hubertus R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*, s. 255.

⁷⁶ Tamtéž.

4.6 Konstantinova víra

Následná citace je z knihy Manfreda Clause: „Konstantin Veliký“. *„Antický historik měl vzhledem ke stavu pramenů jen velmi omezený přístup k osobním názorům člověka; nevlastníme klíč ke Konstantinově osobnosti, neboť známe jen veřejně přednesené názory panovníka....je třeba zdůraznit, že se politické a náboženské cíle v Konstantinově jednání nevylučují; jedná se přitom o dva aspekty, jež nemohou být vzhledem k antickému náboženskému cítění od sebe odděleny. Konstantinova zbožnost vycházela ze synkretismu jeho doby, přičemž tento pojem není myšlen negativně. Pojem obrácení (na víru), tak jak je používán pro Konstantina, je problematický. Na křesťanském pozadí ihned vyvolává analogie ke sv. Pavlovi; ke Konstantinovi se však patrně nehodí.“⁷⁷*

Konstantin byl sice křesťanem, ale nikdy se nezúčastnil bohoslužby. Nebyl ani katechumenem. Pro přijetí katechumenátu byla potřebná účast na bohoslužbě, kající cvičení a vyznání hříchů. Tak jak se cítil být křesťanem, pravděpodobně rozhodoval i o tom, kdo v jeho okolí je křesťan a kdo nikoli. Je třeba uvážit, že v době Konstantina neexistovalo jednotné křesťanství, a není známo, jaký směr Konstantin znal, když uznal nový kult jako svůj vlastní. Ariáni tak mohli kupříkladu císaři nabídnout svou náboženskou a ideologickou koncepci. Protože Kristus podle jejich mínění byl Bohu jen podoben, protože přede všemi časy neexistoval, nýbrž byl zplozen a stvořen v čase, byl rozdíl mezi Konstantinem a Kristem ve vztahu k Bohu nepatrný.⁷⁸

„Konstantin představoval svého boha veřejnosti pod označením nejvyšší božstvo nebo nejvyšší bůh. Představy o bozích nebyly v antice nikdy zcela přesné; zjevovali se lidem v různých podobách, byli uctívání pod různými jmény, a přesto byli jen tím jedním. Chvalořečník to vyjádřil následovně (Panegyrici latini 12 9, 26, 1): Nejvyšší tvůrce světa! Máš tolik

⁷⁷ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, s. 98.

⁷⁸ Tamtéž, s. 98–99.

*jmen, kolik jsi dopustil, aby bylo na světě jazyků, a my nemůžeme vědět, jakým jménem chceš být nazýván.*⁷⁹

Odklon od pohanských kultů byl v očích pohanů rozhodujícím zlomem v celkové Konstantinově náboženské politice. Odmítnutím jiných kultů, jež do té doby nebyly nikdy zpochybněny, se v římské říši mnohé změnilo. Požadovat od Konstantina v nábožensko-politickém ohledu nepřítomnost protikladů je zcela chybné, i když některé moderní historické práce to předpokládají. Přesto je možné některé aspekty Konstantinovy politiky označit za jednotné. Jeho příklon ke křesťanství vedl ke snaze sjednotit jím podporovaný kult v jeden, a proto jeho opatření proti heretikům byla tvrdší než vůči přívržencům starých kultů. Výsledkem bylo posílení křesťanských kultů.⁸⁰

Pohanský a křesťanský kult vedle sebe ještě dlouhou dobu existovaly společně. Příkladem toho je slavný stříbrný medailon z mincovny z Ticina (Pavie), na kterém Konstantin, zbožný císař, drží štít, na němž je zobrazen starý symbol Říma, vlčice s dvojčaty Romulem a Remem. Konstantin je taktéž zobrazen spolu se slunečním bohem na zlatém medailonu o váze asi 40 gramů. Neporazitelný, zbožný a šťastný císař je na minci zobrazen společně s Neporazitelným Sluncem jako dvojče. Žádnou z obou mincí nelze přesně datovat, avšak přesné časové zařazení není podstatné, protože tato ambivalence byla součástí Konstantinovy veřejné prezentace.⁸¹

Důvodem vzestupu Konstantina až na vrchol mohla být jeho nespoutaná vůle po moci. Nezastavil se ani před vraždami a oběťmi této touhy se stali i jeho první žena Fausta a nejstarší syn Crispus. Konstantin využil v hospodářsky nestabilní a nábožensky pluralitní říši monoteistické

⁷⁹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, s. 99.

⁸⁰ Tamtéž, s. 99–100.

⁸¹ Tamtéž, s. 100–101.

náboženství, jako bylo křesťanství, ke svému prospěchu. Křesťanství se pro něj stalo určitou nadějí centralizace a stability říše.⁸²

4.7 Svatá Helena nalézá Kristův kříž

Tato kapitola je opět psána v jiném duchu. Okolnosti ohledem nalezení Kristova kříže v Jeruzalémě jsou zpracovány z „církevních dějin“ historika Socrata Scholastica.

Konstantinova matka Helena měla ve spánku vidění, v němž šla do Jeruzaléma najít Kristův hrob. Když dorazila do tohoto starobylého města, s Boží pomocí ho nakonec našla. Snadné to ale nebylo, protože jak ti, kteří přijali víru v Ježíše a místo uctívali, tak i ti, kteří se báli náboženství, toto místo, kde byl Kristus pohřben a z kterého vstal z mrtvých, zasypali zemí a zbudovali tam chrám bohyně Afrodity. Aby památka na Ježíše byla úplně zahlazena, byly na tomto místě postaveny sochy. Když Helena nechala sochy odstranit a místo očistit od nánosů, objevila tři kříže. Vedle křížů ležela Pilátova tabulka popsaná různými jazyky, na které stálo, že ukřižovaný je Kristus, židovský král. Nebylo však jasné, který je ten hledaný a pravý Ježíšův kříž. Na dvou byli totiž pověšeni lotři. Jeruzalémský biskup Makarius proto prosil Boha o znamení, které zakrátko dostal. K dlouho nemocné chudé ženě, které hrozila smrt, biskup přiložil dva kříže, které nebyly Pána, a žena dále umírala. Jakmile přiložil k ženě třetí kříž, žena se zcela uzdravila, a tak bylo jasné, že je nalezen kříž Ježíše Krista. Helena dala na místě objevu Kristova hrobu postavit velkolepý chrám a pojmenovala ho Nový Jeruzalém. Jednu část kříže uzavřenou ve stříbrné skřínce nechala Helena na památku lidem v Jeruzalémě a druhou poslala svému synovi Konstantinovi. Císař Konstantin dostal také hřeby, jimiž byl Ježíš přibit na kříž. Konstantin začal s výstavbou kostelů po celé říši a biskupovi Makariovi napsal, aby uspíšil výstavbu chrámu v Jeruzalémě. Helena dala zatím postavit druhý

⁸² EBELOVÁ, Ivana a BIRNSTEIN, Uwe. *Kronika křesťanství*, s. 56.

chrám u jeskyně v Betlémě, kde se Ježíš narodil, a další na hoře, odkud Ježíš vstoupil na nebesa.⁸³

4.8 Křest a pohřeb Konstantina

Když Konstantin onemocněl malomocenstvím, měl v noci vidění v podobě Petra a Pavla, kteří mu předpověděli, že se může ze své nemoci uzdravit křtem. Ke křtu došlo v květnu 337 v Nikomédii a vykonal ho římský biskup Silvestr. Jednalo se o běžný křest na smrtelné loži. Odsouvání křtu až na poslední chvíli bylo na počátku 4. století běžnou praxí. Důvod odsouvání křtu spočíval v obecném odpuštění hříchů, které se od křtu očekávalo. Biskupové proti těmto praktikám rázně bojovali. Hrozilo nebezpečí, že nepokřtěná osoba zemře předčasně a nepokřtěna, jak se to stalo císaři Valentinianu II. Jak se potom takový vládce může dostat do nebe?⁸⁴

Několik dní po svém křtu roku 337 Konstantin zemřel. Jeho smrt následně vyvolala krveprolití, jež způsobili vojenští hodnostáři. Důvodem následných vražd bylo odklizení příbuzných zemřelého z bočních linií, kteří se jevíli jako možní konkurenti synů císaře. Poté se Constantius II. a jeho bratři Constantinus II. a Constans nechali provolat za augusty.⁸⁵

Konstantin chtěl být pohřben ve svém hlavním městě. Jeho syn Constantius II. vybudoval při basilice mausoleum, a tím oddělil kostel a místo pohřbu.⁸⁶

Eusebius jde ve svém díle „Vita Konstantini“ do podrobnosti, zvláště v kapitole o Konstantinových stavbách, od kostelů ve svaté zemi a dalších částech říše, až po popis výstavby jeho vlastního božího hrobu v Konstantinopoli, kde se Konstantin nachází jako třináctý apoštol; jeho prostorný sarkofág je umístěn mezi hroby dvanácti apoštolů. Konstantin

⁸³ SOCRATES, Scolasticus. *Církevní dějiny*, s. 37–38.

⁸⁴ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, s. 94–95.

⁸⁵ Tamtéž, s. 95.

⁸⁶ Tamtéž, s. 96.

dosáhl věčné slávy a věčného života několika způsoby. Ve smyslu pohanských představ žije dále ve svých synech a dílech (činech), a je sdělován jako zcela zbožštěný pohanský císař. Ve svých stavbách vybudoval monumenty nadzemských věků (monumentum aere perennius), jsou to ale křesťanské kostely. Konstantin buduje, jak Eusebius říká, Nový Jeruzalém, na zemi má postavené rajske pomníky a žije v posmrtném životě dále u Boha a Svatých.⁸⁷

Stejně jako Konstantin povýšil po smrti svého otce mezi bohy, tak učinili i jeho synové. Konstantin obdržel označení „divus“, bůh. Událost byla znázorněna na konsekračních mincích. Na jedné z mincí je Konstantin znázorněn, jak zahalen do pláště jede na čtyřspřeží k nebi a odtud se k němu napřahuje ruka Boží. Tento obraz však připomíná dráhu slunečního boha na jeho voze. Konstantin byl nyní bohem a sluncem, v němž pravděpodobně ještě viděl zastoupeno nejvyšší božstvo.⁸⁸

5 VZTAHY STÁTU A CÍRKVE

„V rámci christianizace císaře a císařské moci získává imperátor nová privilegia a mění se také celková koncepce jeho právního postavení v říši. Nejenom on, ale i státní orgány ve 4.–5. století musí reagovat na novou koncepci Audientia episcopalis (praxe právního slyšení), praxe Arbitra (tzv. smířovacího soudce) a praxe Iudicum episcopale (soudního – právního rozhodnutí) v kontextu tzv. Lex christiana. Původně měla tato právní praxe své limity a právní interpretaci a disponoval jí iudex – soudce určen na tyto úkony státem. V tomto období se tato praxe přenáší také na biskupy, a bylo tedy nutné vymezit působení státní soudní správy a církevních soudů. Tato praxe existovala v církvi již za panování císaře

⁸⁷ ELM, Eva. *Du bist wie jener gott*, s. 42.

⁸⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, s. 97.

Konstantina... a její kořeny nacházíme již v Pavlově listu Korintským (1 Kor. 6, 1-6).⁸⁹

Neméně legislativním problémem je právní koncepce svatokrádeže – „Sacrilgium“. Je to kvůli tomu, že bylo nutné označit věci posvátné, a to jak vůči státu, tak i vůči církvi. O svatokrádeži se zmiňuje již Tertullianus (Ad Scapulam 2) a tento termín se postupně obohatil o termín „rouhačství“. Tato terminologie se vztahovala na státem neuznané instituce. Mezi ně patřily pohanské kulty a též křesťanské hereze, které se v této situaci ocitly z jednoduchého důvodu: Milánský edikt určuje křesťanství jako státní náboženství a ostatní religiózní skupiny zahrnuje termínem „Sacrilgium“. Reálný dopad ediktu je dobře vykreslen v antidonatistických sporech stávající doby a obzvláště v dílech sv. Augustina, který se těchto sporů aktivně účastnil. Augustin označoval donatismus jako veřejné obvinění a jeho odnož „Circumcellionen“ (obcházející) byla z hlediska provinění posuzována jako zločin. Je potřeba zdůraznit, že vztahy stát-církev nebyly uspokojivě zpracovány a mnohé nevyřešené otázky týkající se této problematiky nám zůstaly dodnes.⁹⁰

S uvedenými problémovými okruhy římského práva je spojeno postavení biskupů vůči státním zástupcům. Podle klasického římského práva byli biskupové pod kontrolou státního aparátu, kde absolutní autoritou byla postava imperátora. Císařská konstituce „Codex Theodosianus“ nám odhaluje nesystematické zpracování vztahů mezi právem privátním a právem státním. Jasnou definici obou právních vztahů zde ale nenajdeme.⁹¹

„Křesťanství svým pohledem na věčnost a cíl lidské existence (doktrínou) přispělo a v konečném důsledku přineslo nové odlišení práva. Protože jenom věčnost přináší na rozdíl od věcí pozemských plnost

⁸⁹ NEUPAUER, Eduard. *K právní problematice relace stát-církev v IV. – V. století*, s. 145.

⁹⁰ Tamtéž, s. 146–147.

⁹¹ Tamtéž, s. 148.

*poznání, bylo nutné pozemské věci podrobit legislativě z jiné perspektivy a obohatit je o kvalitativně jiné, nové rozměry.*⁹²

5.1 Metody byzantské mise

Misijní činnost v počátcích církve prakticky naplňovali apoštolové. Skutečnost, že císař Konstantin konvertoval ke křesťanství, přimělo různé církevní autory dát mu titul „isoapostolos“, což znamená rovný apoštolům. Pro císaře to ale znamenalo přijetí zodpovědnosti za misijní činnost. V jistém smyslu se tak císař stal organizátorem církevní mise. Byzantská mise, která vyvrcholila v 9. století příchodem bratrů Cyrila a Metoděje na území Velké Moravy, našla své pokračování v pravoslavné církvi. Tímto obdobím však veškeré mise nekončí, ale přirozeně pokračují až do období konce Byzantské říše v 15. století. Ještě ve 14. století se úspěšně vypravil Štefan Permský na misi k Finům, kterým zároveň přeložil Bibli a liturgii do jejich jazyka.⁹³

Mise vykonávali zejména mniši a jejich činnost vycházela z církevních impulsů. Byli to především poustevníci. Paradoxně však putující mnišství v Byzanci nebylo ve velké oblibě, a dokonce v některých případech bylo pronásledováno. V literárních pramenech se tito mniši popisují jako „černooděnci“, což samozřejmě souvisí s jejich oděvem. V některých patristických textech se jejich činnost přirovnává k práci apoštolů. Práce a činnost misionářů se však v těchto pramenech bohužel nepopisuje. V některých literárních památkách se také objevuje postava tlumočnicka, která však není spojena s misijní praxí. Pravdou je, že vládce cizího národa byl mnohokrát po křtu jmenován za „nového Konstantina“, a tím byl poctěn a ztotožněn s byzantským císařem. Tato tradice u Byzantinců fungovala nejméně do 13. století a měla motivační charakter. Připodobnění panovníka „barbarského“ národa císaři, poukazovalo na společenskou důležitost přijetí křesťanské víry.

⁹² NEUPAUER, Eduard. *K právní problematice relace stát-církev v IV. – V. století*, s. 148.

⁹³ NEUPAUER, Eduard. *Praxe a metody byzantské mise*, s. 106–107.

Byzantská diplomacie se v těchto misijních aktivitách projevovala důstojným způsobem.⁹⁴

„Zajímavosti praxe byzantské mise je už od rané doby zavádění instituce tzv. misijního biskupa a misijního episkopátu (biskupství). Praxe misijního biskupa označuje hierarcha, který se po úspěšné misi stává také biskupem (tedy strážcem víry ve svém misijním prostoru) na misijním území. Takhle byl titulován kupříkladu také sv. Mesrop Maštoc, který upravil arménskou abecedu a položil základy arménské písemnosti a literatury a který je rovněž považován za tvůrce gruzínské jazyka.....Misijní episkopát nemůžeme však vyvozovat jenom z geografického postavení misijního prostoru. Praxe naopak dosti často ukazovala, že mnozí misionáři se stali biskupy v místech, kde nikdy nežili, a také ve většině památníků se konkrétní město častokrát neuvádí. Od 4. století se v pramenech objevují spíš etnonyma: biskup Hunů, Turků, Syřanů apod.“⁹⁵

Důležitý moment v misijní praxi sehrává vztah misionářů k místním religióm obyvatelstva. Tyto vztahy nebyly vždy kladné, když jako příklad uvedeme východořímskou říši, kde vládnoucí vrstvy přijímaly křesťanství přibližně dvě stě let. Důležitým momentem úspěšné mise bylo otevření školy pro děti na novém území. Dnešní dostupné prameny svědčí o byzantském důrazu na vzdělání, který vycházel ze zachování čistoty církevních dogmat a kánonů. Vedle školy vyžadovala misijní praxe samozřejmě také výstavby chrámů.⁹⁶

„Taková misijní praxe: praxe lásky, porozumění a tolerance, praxe moudrosti lidské výchovy v moudrosti Boží, se udržela do dnešních dnů. V Byzanci se osvědčila a z jejích plodů žije (lépe řečeno dožívá) ještě dnes objemná část kontinentální Evropy, Asie a jiných kontinentů. Znalost byzantské mise nás stále více podporuje v přesvědčení, že misie je

⁹⁴ NEUPAUER, Eduard. *Praxe a metody byzantské mise*, s. 107–109.

⁹⁵ Tamtéž, s. 109.

⁹⁶ Tamtéž, s. 109–110.

proces neustálý a jeho plody pozemské jsou jenom zrcadlovým odrazem eschatonu.⁹⁷

⁹⁷ NEUPAUER, Eduard. *Praxe a metody byzantské mise*, s. 110.

6 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce je analýza osobnosti Konstantina Velikého a jeho vztahu ke křesťanství. Na křesťanství pohlížíme jako na historický jev, kdy v určité etapě vývoje vzniklo toto největší hnutí lidstva, aby lidskou existenci doplnilo o jeden rozhodující rozměr, kterým je láska člověka k člověku jako výchozí kategorie společenského bytí.

Konstantinova činnost v oblasti náboženství se vyznačovala jistou rozporuplností. Na jedné straně vycházela z respektování zavedených způsobů, současně ale vedla k odklonu od dosavadních kultů, čímž značně ovlivnila pozdní římskou společnost. Objektivní posouzení Konstantina není snadné, což je zapříčiněno různými názory na jeho osobu. Pro jedny byl „zbožný císař“, pro druhé v první řadě voják a pragmatik, který se snažil o zachování říše použitím všech dostupných prostředků. Možná jedinou nevyvratitelnou skutečností, na které se mohou všichni antičtí a moderní autoři shodnout je to, že Konstantin byl křesťan. Je však těžké určit, jak jeho křesťanská víra vypadala a co Konstantin pod pojmem „křesťan“ chápal. Nicméně jeho legislativní kroky, vztahy ke křesťanství, začlenění církve do státního útvaru nás utvrzují v tom, že jeho úmysly byly upřímné a že měl v průběhu celé své vlády ke křesťanům pozitivní vztah.

V roce 313 vydal Konstantin Edikt milánský, který zakázal trestání osob hlásících se ke křesťanské víře, navrátil církvi a jednotlivým křesťanům veškerý zkonfiskovaný majetek a zavedl toleranci vůči všem náboženstvím. Konstantinova vláda představovala jeden ze základních momentů evropských dějin. Existence do značné míry christianizovaného císařského správního aparátu společně s nástupem Konstantinových synů, kteří byli plně oddáni křesťanské víře, vedla k pevnému zakotvení privilegované pozice křesťanství.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Prameny

EUSEBIUS, Pamphili. *Církevní dějiny*. Josef Novák. Praha: Česká katolická Charita, 1988, 228 s.

MARCELLINUS, Ammianus. *Dějiny římské říše za soumraku antiky*. 2., přeprac. vyd., (1. vyd. v AK). Překlad Josef Češka. Praha: Arista, 2002, 849 s. Antická knihovna (Arista), 69. ISBN 80-862-2372-8.

SOCRATES, Scolasticus. *Církevní dějiny*. Josef Novák. Praha: Česká katolická Charita, 1989, 112 s.

Sekundární literatura

ALEŠ, Pavel. *Církevní dějiny I.: Úvod a první období církevních dějin*. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta v Prešove, 1978, 330 s.

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Vyd. 1. Překlad Vlastimil Drbal. Praha: Vyšehrad, 2005, 141 s. Velké postavy světových dějin, sv. 3. ISBN 80-702-1734-0.

DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1990, 415 s. ISBN 80-702-1034-6.

DROBNER, Hubertus R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. Monika Recinová. Praha: OIKOYMENH, 2011, 807 s. ISBN 9978-80-7298-466-4.

EBELOVÁ, Ivana a Uwe BIRNSTEIN. *Kronika křesťanství*. Praha: Fortuna Print, c1998, 462 s. ISBN 80-861-4424-0.

ELM, Eva. Du bist wie jener gott. In *Graecolatina Pragensia XIX.* (Philologica 3). Acta Universitatis Carolinae. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum 2004. ISBN 80-246-0853-7, s. 33-44.

FLAVIUS,, Josephus. *Válka židovská*. 2., dopln. vyd. (v Nakl. Svoboda 1. vyd.). Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Svoboda, 1990, 311 s. Antická knihovna. ISBN 80-205-0118-5.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. opr. a dopl. vyd. Překlad Bedřich Smékal. Praha: Zvon, 1995, 358 s. ISBN 80-711-3119-9.

GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. 1. brož. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2006, 471 s. ISBN 80-734-1930-0.

GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* 3. vyd. v českém jazyce. Překlad Eliška Hornátová, Michaela Amlerová. Praha: BB/art, 2010, 387 s. ISBN 978-807-3817-718.

JEŽEK, Václav. Byl císař Nero šilencem? In *Pravoslavný teologický zborník XXXI (16) 2006*. Prešov: Acta Facultatis Orthodoxae Universitatis Prešovensis. ISBN 80-8068-542-8, s188.

NEUPAUER, Eduard. K právní problematice relace stát–církev v IV. - V. století. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2006*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2007. ISBN 978-89096-30-5, s. 144–148.

NEUPAUER, Eduard. Legalizácia kresťanstva cisárom Konštantínom. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2004*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2005. ISBN 80-89096-20-4, s. 172–175.

NEUPAUER, Eduard. Praxe a metody byzantské mise. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2005*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2006. ISBN 80-89096-24-7, s. 105–110.

NOVÁKOVÁ, Julie, Jan PEČÍRKA a Jan BURIAN. *Antika v dokumentech II Řím*. Julie Nováková. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961, 664 s.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a Alexander AVENARIUS. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1992, 527 s. ISBN 80-200-0454-8.

Obrazová příloha

http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

<http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=179>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

8 RESUMÉ

Die vorliegende These befasst sich mit der Analyse der Regierung von Konstantin dem Großen und mit der Beziehung zum Christentum. Das Christentum wurde zu Beginn seines Bestehens in der römischen Staat als feindselig gegenüber dem Staat und Volk betrachtet. Christ sein bedeutete Verfolgung und dem sicheren Tod. Gleichzeitig gibt es andere Glaube, die viel mehr mit dem Christentum auf dem Weg zur Beherrschung der westlichen Welt konkurrierte. Es war der Kult der Sonne und er wurde von Millionen von Imperium Bewohner verehrt. Die erste große Christenverfolgung in der römischen Staat beginnt während der Regierungszeit des Kaisers Nero und fortgesetzt, bis die Tetrarchie, wann Diokletian römischer Kaiser wird. Zunächst ist Diokletian gegen Christen tolerant, aber anschließenden Edikten, ab 302 ausgestellt, berauben Christen aller Freiheiten und Rechte. Doch mit dem Tetrarchie zerfall und dem Aufkommen von Konstantin dem Großen auf den Kaiserthron, Christen gewinnen Religionsfreiheit, dies wird durch das Edikt von Mailand im Jahre 313 bestätigt. Allerdings bleibt der Christenverfolgung, im östlichen Teil des Reiches, während im Westen wird Edikt anerkannt. Erst Konzil von in 325, bestätigt die absolute Freiheit von Religion und damit verhinderte er jeden Verfolgung. Die bedeutenden Persönlichkeiten dieser Geschichte ist Kaiser Konstantin der Große, wer der erste christlichen Herrscher war. Seine gesetzgeberische Schritte, Beziehungen zum Christentum, Eingliederung zum State Department bekräftigen uns, dass seine Absichten aufrichtigen waren und dass Konstantin währen seiner ganzen Regierung eine positive Beziehung zu Christen hatte. Konstantin und sein Werk bedeutet für den mittelalterlichen Menschen ein Beginn der neuen Ära oder auch verkörpert er eine neue Anordnungen der ganzen Welt.

9 PŘÍLOHY



*Portrét Konstantina Velikého v chrámu
Hagia Sofia*⁹⁸



*První nikajský koncil*⁹⁹



*Konstantin Veliký*¹⁰⁰

⁹⁸ http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

⁹⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

¹⁰⁰ <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=179>



Zlatá mince z roku 313 znázorňující
Konstantina se slunečním bohem ¹⁰¹



Busta Konstantina ze 4. století ¹⁰²

Obrázek č. V.



Socha Konstantina v Yorku v Anglii ¹⁰³

¹⁰¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

¹⁰² http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD

¹⁰³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Velik%C3%BD